

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Özgür Özdamar, "Türkiye'de Dış Politika Yapımı Nasıl Analiz Edilir?" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 16 Kasım 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/11/14/oo/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye’de Dış Politika Yapımı Nasıl Analiz Edilir?

Özgür Özdamar

Türkiye'nin dış ilişkilerini inceleyen akademisyenler, Türk dış politikasını (TDP) çalışmalarında geleneksel olarak tarihsel anlatı ve vaka incelemesi yaklaşımlarını benimsemişlerdir. Bu çalışmalar genellikle aktör-genel yaklaşımları kullanarak, Türkiye'yi “ulusal çıkar” peşinde koşan, tek bir dış politika rotasına sahip, üniter aktör olarak incelemiştirler. Bu çalışmalar çoğunlukla teorik olmayan bir yaklaşıma ve politika-odaklı yazım tekniğine sahiptirler.

Bir kısım başka çalışmalar ise Türkiye'nin dış politikasını açıklama çabalarında Uluslararası İlişkiler (UI) teorilerini hipotez testi yapmayan bir modelde kullanmışlardır. Çoğunlukla ‘realist’ bir çerçeve kullandığını iddia eden bu çalışmalar, teorik yaklaşımları ‘gevşek’ yaklaşımla ele almış ve teorileri belirli hipotezleri ampirik olarak test etmek için kullanmaktan ziyade bir ‘analiz çerçevesi’ olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmalar ayrıca genel olarak Türkiye'nin ikili ilişkilerine ya da sistem düzeyinde siyasetinin analizine odaklanmışlardır. Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki dış politikası, Sovyet tehdidi karşısında NATO'ya katılma kararı, Türkiye'nin AB ile ilişkileri veya Yunanistan ile ikili ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar bu tür araştırmaların başlıca örnekleridir.

Bu çalışmalar, özellikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikasına ilişkin literatüre hâkim olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Türk dış politikasının yapımında, geleneksel siyasi ve askeri seçkinler ve bürokrasiye ek olarak, sivil toplum, iş dünyası ve bireyler gibi başka aktörlerin de etkin rol oynadığı görülmeye başlandı. 1990'lı yıllarda Türkiye'de siyasi rejimin demokratikleşmesi ve dışa açılması da dış politika karar alma sürecini ve bunu açıklamaya çalışan çalışmaları şekillendirdi. Örneğin bu dönemde, Türkiye'nin AB ile ilişkileri ve kamuoyu ilişkisi gibi iç faktörlerle dış siyaset arasında bağlantı kuran çalışmaları gördük.

2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin dış politikasına odaklanan çalışmalar, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde Türk dış politikasının değişen doğası nedeniyle ticari koalisyonların etkisi ve ekonomik çıkarlar gibi farklı siyasi, ekonomik ve sosyolojik faktörleri dikkate almaya başladılar. Özellikle 2010 sonrası dönemde, Türk dış politikası tartışmaları neredeyse tamamen yönetici elitin ideolojisi, lider düzeyi faktörler veya ülkenin parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişi ile buna eşlik eden kurumsal değişiklikler gibi devlet ve birey düzeylerindeki unsurlara odaklandı.

TDP çalışan öğrencilere, Türkiye'nin dış politikasının karmaşıklığını daha iyi açıklayabilmeleri için, ‘dış politika analizi’ veya ‘dış politika karar verme’ yaklaşımını benimsemelerini öneririm. Bu yaklaşımların, TDP çalışmalarında gerekli olduğuna inanmamın birçok nedeni var. İlk olarak, Türkiye'nin dış ilişkilerine odaklanan çalışmaların, uluslararası ilişkilerdeki üç geleneksel analiz düzeyini de hesaba katması gerektiğini iddia ediyorum. Yani, TDP çalışmaları, sistem düzeyindeki açıklamaların ötesinde, bireysel düzeyde karar verme faktörlerini ve devlet (ya da iç siyaset) düzeyindeki siyasi, ekonomik ve sosyal faktörleri dikkate almalıdır. Bu iki analiz düzeyini göz ardı eden herhangi bir çalışma yanıltıcı olmaya mahkumdur. Başka bir deyişle, Türk dış politikası öğrencilerini çalışmalarında mikro ve makro düzeydeki faktörleri yaratıcı bir şekilde birleştiren çok-faktörlü ve çok-düzeyle analiz yapmaya davet ediyorum. Buna bağlı olarak, TDP çalışmaları da aktör-genel analizden aktör-spesifik analize geçmelidir. Analizlerimizde, 'devlet' gibi kestirme yollar, ifadeler kullanmamalı ve Türkiye de dahil olmak üzere herhangi bir devlette çeşitli aktörlerin ve faktörlerin dış politika karar verme sürecine katkıda bulunduğunu kabul etmeliyiz.

Spesifik olarak, TDP öğrencilerinin birey düzeyi karar verme, liderlerin siyasal inanç sistemleri ve kişilik özellikleri, karar verme modelleri, karar vermeyi kısıtlayan unsurlar ve bilişsel kısıtlamalar, rasyonellik ve rasyonel karar vermenin sınırları, psiko-biyografiler ve liderlerin patolojileri gibi lider düzeyindeki değişkenlere odaklanmalarının daha faydalı olacağını düşünüyorum. Ayrıca, küçük

grupların oluşturduğu karar verme mekanizmalarına ve böyle bir karar verme ortamının getirdiği kısıtlamalara odaklanmak da değerli çalışmaları ortaya çıkartacaktır. Özellikle 2017’de gerçekleşen anayasa referandumu ve başkanlık sistemine geçişin ardından, bireysel ve küçük grupların karar alma dinamiklerinin daha da Türk dış politikası analizleri için daha önemli hale geldiği ortadadır.

Devlet düzeyinde, TDP üzerindeki etkilerini inceleyebileceğimiz sayısız unsur var. En alakalı olanlar ideolojik ve düşünsel faktörler gibi görünüyor, ki bunların içinde de inanç, din, etnik köken ve milliyetçilikle ilgili olanlar öne çıkıyorlar. Siyasi parti sisteminin, parlamenter siyasetin ve muhalefetin etkileri de temel değişkenler olarak görünüyorlar. Türkiye'nin dış politika rollerine ilişkin elit düzeyinde yapılan kavramsallaştırmalar ve bu rollere ilişkin çatışma ve çekişmeler de önemli bir başka çalışma alanını oluşturmaktadır. Bunu, özellikle başka ülkelerde güç kullanımı, dış yardım, mülteciler ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi siyaseti gibi önemli konularda hükümetlerin dış politika girişimlerine ilişkin kamuoyu etkisi konusu takip etmektedir. Diğer araştırma alanları arasında ekonomik faktörler, ticaret politikası ve iş koalisyonları, iş dünyası ve dış politika yer almaktadır. Son olarak, Türk dış politikasının karar verme sürecinde sivil, asker ve istihbarat bürokrasisinin rolünü incelemek de önemli bir yönelim olacaktır.

Sonuç olarak, Türk dış politikasının karmaşıklığını anlamak ve açıklamak kolay bir iş değil, büyük çaba ve eğitim gerektiriyor. Her üç analiz düzeyine (sistem, devlet ve birey) odaklanmaya ve bu düzeyler arasındaki gerekli bağlantıları objektif ve ampirik olarak kurabilmeye ihtiyaç var. Gerçekçi analizler oluşturabilmek için karar verme sürecinin ‘yapan’ temelli çalışılması gerekir. Devlet denilen ‘kara kutuyu’ açmak ve dış politika karar verme sürecini şekillendiren birden fazla faktörü hesaba katmaya cesaret etmek büyük önem taşımaktadır. Türk dış politikasının, orta düzeyde genellemelerini ve açıklamalarını ampirik bir şekilde yapmak için, orta düzey teorileri kullanmak TDP çalışmalarını ileriye taşıyacaktır.

Doç. Dr. Özgür Özdamar, Bilkent Üniversitesi

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır. Dr. Özdamar’ın makaleleri European Journal of IR, Foreign Policy Analysis, International Studies Review, Political Research Quarterly gibi dergilerde yayınlanmıştır. Dr. Özdamar’ın son ortak yazarlı kitabı , “Role Theory in the Middle East and North Africa”, Routledge yayınevi tarafından 2019 yılında basılmıştır. Özgür Özdamar 2018-2019 akademik yılını SAIS-Johns Hopkins’de Fulbright araştırmacısı olarak geçirmiş ve Türkiye-ABD ilişkileri üzerine bir proje yürütmüştür.